



Kto? Gdzie? Kiedy?

Bibliografia:

- Źródło: Stanisław Burkot, *Literatura polska 1939-2009*, Warszawa 2010.

Kto? Gdzie? Kiedy?



Kamień na szaniec

Źródło: UW, licencja: CC BY 3.0.

Współcześnie, bardziej niż kiedykolwiek od momentu zakończenia II wojny światowej, ludzie zdają sobie sprawę, jak wielką wartością jest pokój i dążenie do jego utrzymania.

Niestety, każdego dnia człowiek przekonuje się, że pokój jest niezwykle kruchy, a zagrożenie wojną staje się bardzo realne... Wystarczy odnieść się do częstych konfliktów na Bliskim Wschodzie czy kontynencie afrykańskim, by znaleźć potwierdzenie tej opinii. Warto się zastanowić, dlaczego ludzie współcześni nie wyciągają wniosków z konfliktów i wojen, które miały miejsce w XX wieku? Dlaczego doświadczenia minionych pokoleń nie stanowią przestrogi?

W jakim stopniu ty jesteś wnikliwym obserwatorem współczesności? Czy interesujesz się bieżącymi wydarzeniami w kraju i na świecie? A może cechuje cię bierność i zniechęcenie? Jak zachowałabyś/ zachowałbyś się w sytuacji wymagającej od ciebie zaangażowania w walkę o wolność ojczyzny?

Ciekawostka

W zasobach internetowych dostępnych jest wiele materiałów audiowizualnych (zdjęć, filmów, nagrań) na temat życia w przedwojennej stolicy oraz działalności polskich organizacji walczących o wolność Polski w czasie II wojny światowej.

Wśród nich można wymienić kilkuminutowy film *Przedwojenna*

Warszawa czy *Akcja pod Arsenalem* (1977) w reżyserii [Jana Łomnickiego](#).

Już wiesz

1) Przeczytaj powieść *Kamienie na szaniec* Aleksandra Kamińskiego.

2) Wynotuj z pierwszego rozdziału powieści informacje na temat życia bohaterów w przedwojennej Warszawie. Obejrzyj również film *Przedwojenna Warszawa*, a następnie dokończ poniższe zdania:

- Przedwojenni warszawiacy, tak jak współcześni mieszkańcy miasta,...
- Moją szczególną uwagę zwraca fragment rozdziału, w którym...

O autorze



Tablica poświęcona Aleksandrowi Kamińskiemu na budynku przy ulicy jego imienia w Łodzi
Źródło: Zorro2212, fotografia barwna, licencja: CC BY-SA 3.0.



Pomnik Aleksandra Kamińskiego w parku Staromiejskim (Łódź)

Źródło: Arewicz, licencja: CC BY-SA 3.0.

Aleksander Kamiński

1903 – 1978

pedagog, wychowawca, instruktor harcerski, harcmistrz, żołnierz Armii Krajowej, pisarz, posługujący się licznymi pseudonimami (np. Dąbrowski, Fabrykant, Faktor, Juliusz Górecki, Hubert, Kamyk). Studiował historię i archeologię na Uniwersytecie Warszawskim. Jest uważany za ojca duchowego Szarych Szeregów.

W 1940 r. założył pismo „Biuletyn Informacyjny”, wydawane w Warszawie. Od 1941 r. pełnił funkcję szefa Biura

Informacji i Propagandy (BIP) Okręgu Warszawskiego ZWZ (Związku Walki Zbrojnej).

W latach 1940–1944 kierował Organizacją Małego Sabotażu „Wawer”. W 1945 r. został wiceprzewodniczącym Związku Harcerstwa Polskiego, a w latach 1956–1958 pełnił

funkcję przewodniczącego Naczelnej Rady Harcerskiej. W 1962 r. został profesorem. Był pracownikiem naukowym Uniwersytetu Łódzkiego.

Aleksander Kamiński jest autorem kilkunastu książek, ponad 300 artykułów i ponad 200 innych opracowań, a jednak sławę i pamięć czytelników zapewniła mu jedna powieść – *Kamienie na szaniec* (1943).

***Kamienie na szaniec* w opiniach czytelników**

” Wstęp (opinie czytelników)

„Lektura obowiązkowa, którą czyta się z zapartym tchem, ze łzami w oczach. Książka, która na zawsze zostaje w sercu. Niesamowite jest to, że w czasie tak smutnym, tragicznym była w nich radość, miłość, siła przetrwania. Nie ma Ich. Odeszli. A jednak są. Żyją w każdym wrażliwym człowieku. Pokolenie Rudych, Alków i Zosiek pokazało nam, co to jest honor, braterstwo, odwaga, przyjaźń...”

Agnieszka Kowalska, LO, klasa II, Ciechanów

„Ta opowieść o Nich zmieniła moje życie. Przestałam się bać być sobą.”

Joanna Sekutowicz, studentka, Warszawa

„Za mało dziś wierzymy w siebie, w swe własne siły. Za mało wierzymy w sens robienia czegoś wielkiego. Może też za mało współdziałamy ze sobą... [...] Rosną dziś młodzi ludzie, którzy zupełnie nie wiedzą, za kim iść... Książki Druha Kamińskiego są inspiracją do działania, myślenia i czucia...”

Witold Pietrusiewicz, Warszawa

„Giną. To nie jest wyrównana walka... Więc – dlaczego? W imię jakich nadzwyczajnych celów poświęcają swoje życie «i kiedy trzeba, na śmierć idą po kolei jak kamienie ręką Boga rzucane na szaniec». Byli tacy jak my. Chodzili do szkoły, zdawali maturę (może się bali? – jak my). Nie wiedząc o swojej wielkiej próbie [...], którą przeszli z podniesioną głową. Czy dziś byłoby to możliwe?”

Sylwester Brzuchacz, maturzysta, Kraków

Zadania

Polecenie 1

Jakie emocje wywołuje w tobie lektura *Kamieni na szaniec*? Zredaguj kilkuzdaniową wypowiedź, w której przedstawisz swoją ocenę tej książki.

Polecenie 2

Dokończ zdania, odwołując się do powieści Aleksandra Kamińskiego i przywołanych powyżej opinii czytelników.

- Ta książka na zawsze zostaje w sercu, ponieważ...
- *Kamienie na szaniec* są inspiracją do działania, ponieważ...
- Rudy, Alek i Zośka pokazali, czym jest honor, ponieważ...
- Bohaterowie utworu Kamińskiego poświęcają swoje życie w imię najwyższych wartości, takich jak...
- Rudy, Alek i Zośka przeszli najtrudniejszą próbę charakteru z podniesioną głową, ponieważ...

Polecenie 3

Zaproponuj własny – autorski – wstęp do powieści Aleksandra Kamińskiego.

Ćwiczenie 1

Zaznacz właściwe informacje tak, by powstały poprawne zdania na temat lektury.

Kamienie na szaniec to ☐ nowela ☐ / ☐ powieść ☐ Aleksandra Kamińskiego ☐ /
☐ Aleksandra Kamińskiego ☐ , której akcja rozgrywa się podczas
☐ I wojny światowej ☐ / ☐ II wojny światowej ☐ , w okresie od ☐ stycznia ☐ /
☐ czerwca ☐ ☐ 1936 r. ☐ / ☐ 1939 r. ☐ do ☐ sierpnia ☐ / ☐ września ☐ ☐ 1943 r. ☐
/ ☐ 1945 r. ☐ .

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Ćwiczenie 2

Zaznacz pseudonimy i daty śmierci bohaterów powieści Aleksandra Kamińskiego.

Leszek Domański, pseud. ☐ Zeus ☐ ☐ Alek ☐ ☐ Sokół ☐ ☐ Rudy ☐ ☐ Zośka ☐
☐ Czarny ☐ , zm. ☐ 1939/1940 ☐ ☐ 30 marca 1943 ☐ ☐ 20 sierpnia 1943 ☐
☐ 21 sierpnia 1943 ☐ ☐ 1940/1941 ☐ ☐ 1939/1940 ☐

Aleksy Dawidowski, pseud. ☐ Alek ☐ ☐ Zeus ☐ ☐ Sokół ☐ ☐ Rudy ☐ ☐ Zośka ☐
☐ Czarny ☐ , zm. ☐ 30 marca 1943 ☐ ☐ 20 sierpnia 1943 ☐ ☐ 1939/1940 ☐
☐ 20 sierpnia 1943 ☐ ☐ 21 sierpnia 1943 ☐ ☐ 1940/1941 ☐

Jan Bytnar, pseud. ☐ Rudy ☐ ☐ Alek ☐ ☐ Zeus ☐ ☐ Sokół ☐ ☐ Czarny ☐
☐ Zośka ☐ , zm. ☐ 30 marca 1943 ☐ ☐ 20 sierpnia 1943 ☐ ☐ 1939/1940 ☐
☐ 20 sierpnia 1943 ☐ ☐ 21 sierpnia 1943 ☐ ☐ 1940/1941 ☐

Tadeusz Zawadzki, pseud. ☐ Zośka ☐ ☐ Rudy ☐ ☐ Alek ☐ ☐ Zeus ☐ ☐ Sokół ☐
☐ Czarny ☐ , zm. ☐ 20 sierpnia 1943 ☐ ☐ 1939/1940 ☐ ☐ 30 marca 1943 ☐
☐ 20 sierpnia 1943 ☐ ☐ 21 sierpnia 1943 ☐ ☐ 1940/1941 ☐

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Ćwiczenie 3

Przyporządkuj informacje na temat Rudego, Zośki i Alka.

RUDY

wybitnie inteligentny

urodzony przywódca

wrażliwy na innych

pomocny

zawsze uśmiechnięty

wybitnie inteligentny

trochę roztrzępany

konsekwentny w działaniu

uczynny

doskonały organizator

skromny

bezpośredni

ambitny

szczerzy

delikatny

przewidujący

refleksyjny

samotnik

silnie związany z matką

empatyczny

uparty

ZOŚKA

ALEK

Ćwiczenie 4

Wskaż miejsca wydarzeń, w których rozgrywa się akcja *Kamieni na szaniec*.

☐ Kraków

☐ Katowice

☐ ZSRR

☐ Warszawa

☐ Sieczychy

☐ Celestynów

☐ Celestynków

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Ćwiczenie 5

Ułóż plan wydarzeń powieści *Kamienie na szaniec*.

Wrzesień 1939.



Depresja.



Dywersja.



Oto oni.



Celestynów – uwolnienie więźniów.



Okupowana Warszawa.



Wysadzenie mostu.



Rudy aresztowany.



Bohaterska śmierć Zośki.



Akcja pod Arsenalem.



Śmierć przyjaciół.



Sabotaż.



Tortury.



Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Ćwiczenie 6

Wybierz dwa dowolne punkty z powyższego planu wydarzeń, a następnie dopisz do nich po kilka podpunktów szczegółowo opisujących dane zdarzenie.

Ćwiczenie 7

Do tytułów rozdziałów *Kamieni na szaniec* dopasuj kluczowe wydarzenia.

W służbie Małego Sabotażu	działalność Wawra (np. zdejmowanie niemieckich flag, malowanie żółwi, akcja fotograficzna, akcja kinowa)
W burzy i we mgle	aresztowanie Rudego, tortury, plan odbicia przyjaciela, przeprowadzenie akcji ratunkowej, śmierć Rudego i Alka
Pod Arsenalem	powołanie Kedywu, wcielenie do Grup Szturmowych (akcje wysadzania torów i mostów, rozbrajanie niemieckich żołnierzy, odbijanie więźniów z transportów)
Słoneczne dni	powstanie w getcie, wyjazd Zośki na wieś, spisanie wspomnień o Rudym, powrót do Warszawy, akcja odbicia więźniów z pociągu do Oświęcimia
Celestynów	wybuch wojny, realia życia w okupowanej Warszawie
Dywersja	przedwojenna codzienność bohaterów, nauka, harcerstwo, plany i marzenia na przyszłość
Wielka gra	udział Zośki w akcjach dywersyjnych, organizowanie kółek samokształcących, akcja likwidacji niemieckiego posterunku żandarmerii, śmierć Zośki

Ćwiczenie 8

Zastanów się, które z tytułów rozdziałów powieści Aleksandra Kamińskiego mają charakter przenośny. Wyjaśnij ich znaczenie.

Ćwiczenie 9

Zośka, Rudy i Alek uczęszczali przed wojną do...

Zaznacz prawidłową odpowiedź.

☐ prywatnego gimnazjum przy klasztorze.

☐ ósmej klasy szkoły podstawowej.

☐ Gimnazjum im. Batorego.

☐ pierwszej klasy liceum.

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Ćwiczenie 10

„Polska Żyje” to...

Zaznacz prawidłową odpowiedź.

- ☐ okrzyk powitalny.
- ☐ harcerskie kółko teatralne.
- ☐ hasło wypisywane na ostatniej stronie uczniowskich zeszytów do literatury.
- ☐ jeden z tytułów prasowych kolportowanych przez Buki.

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Ćwiczenie 11

PLAN jest skrótem od...

Zaznacz prawidłową odpowiedź.

- ☐ Polskie Liceum Ambicji Narodowych.
- ☐ Polska Linia Ataku Niemiec.
- ☐ Polski List Ambitnych Narodowców.
- ☐ Polska Ludowa Akcja Niepodległościowa.

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Ćwiczenie 12

Chłopcy przyłączyli się do akcji PLAN-u, ponieważ...

Zaznacz prawidłową odpowiedź.

- ☐ głosili kres kapitalistycznego wyzysku.
- ☐ wzywały do aktywnej i natychmiastowej walki z okupantem.
- ☐ dawały niezłe zarobki.
- ☐ podnosiły średnią ocen w szkole.

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Ćwiczenie 13

Riksza to...

Zaznacz prawidłową odpowiedź.

- ☐ wojskowy środek transportu.
- ☐ miejska dorożka.
- ☐ dwukołowy wózek połączony z rowerem.
- ☐ tramwaj konny.

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Ćwiczenie 14

Żółwie rysowane na murach i chodnikach okupowanej Warszawy zachęcały do....
Zaznacz prawidłową odpowiedź.

- ☐ walki z opancerzonymi czołgami.
- ☐ zrywania plakatów.
- ☐ wybijania kamieniami szyb w niemieckich zakładach i restauracjach.
- ☐ powolnej pracy przymusowej na rzecz okupanta.

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Ćwiczenie 15

Barbara Sapińska-Eytner...
Zaznacz prawidłową odpowiedź.

- ☐ pracowała jako nauczycielka w gimnazjum.
- ☐ była narzeczoną Alka.
- ☐ służyła u Niemców.
- ☐ była matką Alka.

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Ćwiczenie 16

Skrót PW oznaczał...

Zaznacz prawidłową odpowiedź.

☐ Polska Walcząca.

☐ Polska Wygra.

☐ Polscy Wygnańcy.

☐ Polacy Walczą.

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Ćwiczenie 17

Symbol PW to...

Zaznacz prawidłową odpowiedź.

☐ karabin.

☐ krzyż.

☐ dwie szable.

☐ kotwica.

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Ćwiczenie 18

Kedyw...

Zaznacz prawidłową odpowiedź.

- ☐ prowadził rozmowy pokojowe z okupantem.
- ☐ zajmował się organizacją i przeprowadzaniem akcji bojowych, sabotażowych i dywersyjnych.
- ☐ rozprowadzał bilety na tajne wieczorki teatralne.
- ☐ zrzeszał nauczycieli gimnazjów.

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Ćwiczenie 19

Odszukaj w II rozdziale powieści informacje na temat życia w okupowanej Warszawie. Zastanów się i wyjaśnij, dlaczego narrator do opisu sytuacji panującej w stolicy użył słów: *Warszawa w październiku 1939 roku była miastem grozy*.

Ćwiczenie 20

Odszukaj w słowniku języka polskiego termin *konspiracja* i zapisz jego definicję. Następnie podaj do niego po trzy przykłady wyrazów pokrewnych i bliskoznacznych.

Ćwiczenie 21

Obejrzyj film *Akcja pod Arsenalem* (1977) w reżyserii [Jana Łomnickiego](#). Przypomnij sobie również treść piątego rozdziału powieści. Następnie ułóż plan przebiegu akcji odbicia Rudego.

Ćwiczenie 22

Wysłuchaj wspomnienia dr. [Zygmunta Kujawskiego](#) pt. „*Zośka*” *zmarł na moich rękach* (1971). Na podstawie nagrania omów:

- 1) Co było sukcesem, a co porażką akcji we wsi Sieczychy?
- 2) Co Zygmunt Kujawski określa mianem „okupacyjne życie”.

Ćwiczenie 23

Do podanych związków frazeologicznych ze słowami **walka/walczyć** dobierz ich objaśnienia.

walczyć z kimś na udeptanej ziemi

walka do końca, zaciekle,
pełna poświęceń

walczyć z czasem

walka z czymś nierealnym bądź nie
mająca szans na powodzenie

walka z wiatrakami

spieszyć się, starać się zdążyć

bezpardonowa walka

zмагаć się z czymś o to, na czym
komuś zależy, dbać o swój interes,
korzyść

walczyć o swoje

starać się ocalić życie
(swoje lub czyjeś)

walka do upadłego

walka bezwzględna, bezlitosna,
nie oszczędzająca nikogo

walczyć ze śmiercią

zмагаć się jednocześnie z dwoma
przeciwnikami

walczyć na dwa fronty

pojedynkować się

Źródło: Learnetic SA, licencja: CC BY 4.0.

Doświadczenie wojny

[Stanisław Burkot](#), wybitny krakowski badacz literatury XIX i XX wieku, zwraca uwagę na to, że artyści nie potrafili poradzić sobie z doświadczeniem wojny. Nie umieli o niej pisać.

Czasy II wojny światowej okazały się tak traumatycznym i trudnym przeżyciem, że podważyły wiarę w humanistyczne ideały, w wartość kultury europejskiej. Artyści – zdaniem Burkota – nie potrafili znaleźć odpowiednich środków wyrazu, aby oddać prawdę o tamtych tragicznych momentach w historii świata.

” Stanisław Burkot

Literatura polska 1939-2009

Wobec wojny – [\[przyp. red.\]](#) bezradne okazały się tradycyjne gatunki prozy fabularnej, [...] zwłaszcza powieści, której – co wynikało z tradycji gatunku – przypisywano zdolność do utrwalania wielkich obszarów życia społecznego, tworzenia syntez, obrazów fikcyjnych, lecz wiernych rzeczywistości. Wielkie wydarzenia historyczne kusiły twórców do ujęć epickich. Wymagały one jednak w konstruowaniu fabuł wyróżnienia wielkich bohaterów, sprawców wydarzeń. [...] Tymczasem wojny totalne XX wieku uniemożliwiały takie ujęcie. Bohaterzy stawali się anonimowi, decyzje zapadały w sztabach, z dala od linii frontu, gdzie ginęły masy żołnierskie. Śmierć była także anonimowa. Żołnierz umierał, nie widząc niekiedy twarzy wroga – ginął od bomb, min, stratowany przez pojazdy pancerne. Wojna totalna zwracała się przeciwko cywilom, polegała na burzeniu nie tylko fortyfikacji, lecz całej struktury gospodarczej. Cywilów ginęło więcej niż żołnierzy. [...] Błuznierstwem i obelgą wobec niewinnych ofiar wydawało się układanie fikcyjnych fabuł, wyróżnianie [herosów](#) [...]. Owo poszukiwanie pojedynczego człowieka w wojnie totalnej wyodrębniło, w sensie literackim, lotników, walczących sam na sam w pojedynkach powietrznych; kapitanów okrętów wojennych, i później – już na prawach mitu i legendy – dowódców oddziałów partyzanckich.

Źródło: Stanisław Burkot, *Literatura polska 1939-2009*, Warszawa 2010.

Po przeczytaniu powyższego tekstu wykonaj ćwiczenia:

Ćwiczenie 24

Wskaż problemy trapiące polską literaturę lat 1939 -2009, na jakie zwraca uwagę Stanisław Burkot.

Ćwiczenie 25

Zastanów się i odpowiedz, w jakim stopniu opinię Stanisława Burkota można odnieść do powieści Aleksandra Kamińskiego. Uzasadnij swoją odpowiedź.

„Być zwyciężonym i nie ulec...”

” *Być zwyciężonym i nie ulec to zwycięstwo,
zwyciężyć i spocząć na laurach to klęska.*

Józef Piłsudski



Józef Piłsudski

Źródło: Karol Pęcherski, 1910, fotografia archiwalna, domena publiczna.

Ćwiczenie 26

Zastanów się i odpowiedz, co oznaczają słowa, których autorem jest Józef Piłsudski.

Polecenie 4

Sięgnij do różnych źródeł wiedzy i zbierz najważniejsze, twoim zdaniem, informacje o Józefie Piłsudskim.

Ćwiczenie 27

Zastanów się i odpowiedz, dlaczego postać Józefa Piłsudskiego staje się ważnym [kontekstem](#) dla właściwego odczytania *Kamieni na szaniec*?

Polecenie 5

Zredaguj, odwołując się do powieści Aleksandra Kamińskiego i własnych doświadczeń, wypowiedź argumentacyjną, w której punktem wyjścia uczynisz słowa: *Być zwyciężonym i nie ulec to zwycięstwo, zwyciężyć i spocząć na laurach to klęska.*

Zadaniowo

Polecenie 6

Zredaguj wypowiedź pisemną, w której – w imieniu bohatera *Kamieni na szaniec* wzbudzającego twoją największą sympatię – zachęcisz do przeczytania powieści.

Polecenie 7

Zastanów się, czego chciałabyś/ chciałbyś się dowiedzieć od autora *Kamieni na szaniec*, gdybyś mogła/ mógł przeprowadzić z nim wywiad. Ułóż kilka lub kilkanaście pytań.

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.